

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОЇ КОСМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглядаються теоретико-правові засади міжнародної безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях. Виокремлюються універсальні та спеціальні принципи міжнародного права, які закладають підвалини інституту міжнародної космічної безпеки.

Ключові слова: міжнародне право; космічна діяльність; космічна безпека.

Рассматриваются теоретико-правовые основы международной безопасности исследования и использования космического пространства в мирных целях. Выделяются универсальные и специальные принципы международного права, которые закладывают фундамент института международной космической безопасности.

Ключевые слова: международное право; космическая деятельность; космическая безопасность; институт международной космической безопасности.

The article investigates theoretical and legal foundations for the international security of exploration and use of outer space for peaceful purposes, determines general and special principles of the international law that provide the basis for the institute of the international space security.

Key words: international law; space activities; peaceful purposes of outer space; space security; institute of the international space security.

На стику міжнародного публічного права, права міжнародної безпеки та міжнародного космічного права відбувається поступове становлення інституту міжнародної космічної безпеки. Специфікою проблематики, що винесена на розгляд в даній статті, є акцент виключно на мирному використанні космічного простору, тобто поняття «космічної безпеки» застосовується у його вузькому значенні. При цьому всупереч усталеним уявленням, що питання космічної безпеки має досліджуватися переважно під воєнно-політичним та технічним кутом зору, автором буде здійснено спробу виокремити з-поміж існуючого міжнародно-правового масиву ті приписи, що формують мирну складову режиму безпеки використання та дослідження космічного простору. В якості бази дослідження в першу чергу слугуватимуть загальноєвропейські норми та принципи міжнародного права, а також спеціальні галузеві принципи права міжнародної безпеки та міжнародного космічного права.

Зазвичай, розглядаючи певний аспект використання та дослідження космічного простору, прийнято спиратися на фундамент міжнародного космічного права – положення 5 базових договорів ООН, а також низки декларацій та принципів, затверджених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН¹. Водночас аналіз теоретико-правових засад міжнародної космічної безпеки не буде ґрунтовним і повним без попереднього дослідження загального базису міжнародного публічного права в частині регулювання безпеки. Так, теоретичні підвалини правового забезпечення міжнародної безпеки космічної діяльності створюють принципи міжнародного права *ius cogens*. Ці принципи визначені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. як імперативні норми загального права, що приймаються і визнаються міжнародним співтовариством держав як приписи, відхилення від яких неприпустиме і які можуть бути змінені тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий самий характер (ст. 53)². На доктрині-

нальному рівні вони класифікуються як найбільш загальні норми міжнародного права, що визначають його головний зміст і характерні риси, наділені вищим політичним, моральним та юридичним авторитетом; становлять хартію основних прав та зобов'язань держав³. Правовідносини, які породжуються імперативними нормами, є загальними, тобто стосуються всіх держав та зачіпають їх найважливіші права, як наслідок всі держави можуть вважатися юридично зацікавленими в їх захисті, вони є зобов'язаннями *erga omnes*⁴.

Основні принципи прийнято іменувати «принципами Статуту ООН», оскільки саме там вони знаходять своє первинне закріплення. Установчий документ ООН поставлений на найвищий щабель ієрархії зобов'язань та норм, що з них випливають, останні у випадку конфлікту з іншими зобов'язаннями держав мають переважну силу (ст. 103)⁵. Сутнісне навантаження принципів розкривається у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 р. (далі – Декларація). З них до питання безпечного використання і дослідження космічного простору найбільш тісний зв'язок мають принципи «співробітництва держав у відповідності до Статуту ООН» та «сумлінного виконання зобов'язань, прийнятих згідно зі Статутом ООН»⁶. Так, принцип співробітництва розглядається у тексті Декларації як зобов'язання держав співпрацювати між собою, незалежно від політичних, економічних та соціальних систем в різних сферах міжнародних відносин з метою підтримки міжнародного миру і безпеки та сприяння міжнародній економічній стабільності та прогресу, загальному добробуту народів і міжнародному співробітництву. Натомість, зважаючи на те, що юридично зобов'язати держави до конкретного виду співробітництва з іншою державою досить складно, деякі правники заперечують юридичний характер цього принципу, притримуючись позиції, що принципу співробітництва скоріш за все властивий характер ідеї, яка пронизує решту принципів⁷. Що стосується нормативного змісту принципу сумлінного виконання зобов'язань, основний його акцент полягає у забезпеченні міжнародних домовленостей, прийнятих відповідно до Статуту ООН, згідно з загальноновизнаними принципами та нормами міжнародного права. Він по суті є послідовником принципу дотримання міжнародних договорів, поширеного ще за часів римського права. Деякі юристи стверджують, що цей принцип відноситься до категорії необхідного права (*jus necessarium*), оскільки містить джерело юридичної сили міжнародного права⁸. Його розвиток пов'язаний з тим, що сучасне міжнародне право визнає, що зобов'язання виникають не лише з таких джерел, як договори та звичаї, але і з деяких актів міжнародних організацій, якщо вони визнаються суб'єктами міжнародного права в якості джерел міжнародного права. Крім того, міжнародні зобов'язання можуть виникати і з односторонніх актів суб'єктів міжнародного права⁹. Значення останніх детально досліджується, зокрема, у монографії Р.А. Каламкаряна. Так, він зазначає, що «прийняття міжнародних зобов'язань може здійснюватися і одностороннім шляхом, засобом волевиявлення певної держави, яке набуває форми таких односторонніх юридичних актів, як визнання та обіцянка (декларація про прийняття міжнародного зобов'язання в односторонньому порядку)»¹⁰.

Як зазначається у Декларації про принципи міжнародного права, принципи Статуту, викладені в ній, становлять основні принципи міжнародного права, у зв'язку з чим держави повинні керуватися ними в міжнародній діяльності та розвивати зносини з іншими державами на засадах суворого дотримання цих прин-

ципів (част. 3). Вони знайшли своє закріплення і у складовій Заключного акту наради з безпеки та співробітництва в Європі – Декларації принципів, якими керуватимуться держави-учасниці у взаємних відносинах¹¹. Значення принципів в світовому порядку XXI ст. розкрито в Декларації тисячоліття ООН 2000 р., де зазначається, що принципи доказали свою невідвасність часу та універсальний характер, «... їх актуальність та здатність слугувати джерелом натхнення зростає разом з тим, як країни та народи стають все більш взаємопов'язаними та взаємозалежними»¹². Водночас, зміст принципів характеризується як стабільністю, так і динамікою, врахуванням вимог та потреб співтовариства в умовах глобалізації¹³.

Усвідомлення значущості підтримки міжнародного миру та безпеки прослідковується також через аналіз тексту Статуту ООН, де вже у п.1 ст. 1 воно віднесене до цілей організації. Закріплено, що для підтримки відповідного режиму слід вживати ефективних колективних заходів, спрямованих на попередження та усунення загрози миру, та забезпечувати мирними засобами, на засадах справедливості та згідно з принципами міжнародного права, урегулювання чи вирішення ситуацій, що можуть призвести до порушення миру. Важливим в цьому контексті є акцентування на вимозі «ефективності» та «колективності» заходів, де по суті перше ставиться в залежність від другого – не буде досягнуто необхідного рівня ефективності без вжиття колективних зусиль.

Розвиток засад забезпечення режиму міжнародної безпеки знайшов відображення у концепції всеосяжної міжнародної безпеки, закріпленій в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 04.12.1986 р.¹⁴ та 07.12.1987 р.¹⁵ «Про створення всеосяжної системи міжнародного миру та безпеки», а також в резолюції від 07.12.1988 р. «Про всеосяжний підхід до укріплення міжнародного миру та безпеки відповідно до Статуту ООН»¹⁶. Комплексний (всеосяжний) підхід до вирішення питання міжнародної безпеки, враховуючи міжнародну космічну безпеку, вимагає сумлінного дотримання міжнародних зобов'язань всіма державами світового співтовариства, а також посилення ролі міжнародного права як визначальної передумови формування необхідного режиму. Принцип сумлінності, в міжнародно-правовому контексті, зобов'язує ретельно з'ясувати інтереси держав та міжнародного співтовариства, які зачіпаються застосуванням норми, сумлінно визначати фактичні обставини, ретельно обирати норми, що підлягають застосуванню, забезпечувати реальну відповідність реалізації норми її духу та букві, не допускати зловживання правом¹⁷.

Юридичною базою міжнародної космічної безпеки опосередковано слугують також Декларація про зміцнення міжнародної безпеки 1970 року¹⁸, Декларація про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці, та про роль ООН в цій сфері 1988 року¹⁹, Резолюція Генеральної Асамблеї 44 / 21 від 15.11.1989 р. про зміцнення міжнародного миру, безпеки та міжнародного співробітництва у всіх його аспектах згідно зі Статутом ООН²⁰.

Нині на доктринальному рівні право міжнародної безпеки вже виокремлено в окрему галузь міжнародного права. Спеціальними галузевими принципами, які становлять інтерес з огляду на проблематику наукового дослідження, є принцип неподільності безпеки та принцип рівної безпеки²¹. Значення першого розкривається через усвідомлення взаємозв'язку та взаємозалежності безпеки одних держав від безпеки інших, з особливим урахуванням потреби її єдності. Нормативним навантаженням принципу рівної безпеки є гарантування права держав як

суверенних суб'єктів міжнародного права на безпеку, ненасення шкоди безпеці інших за рахунок односторонніх переваг окремих держав.

Викладені принципи набувають нової юридичної якості в контексті здійснення космічної діяльності. Загалом міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки можна розподілити на засоби зміцнення, підтримання та відновлення безпеки. Інструментами їх правореалізації можуть виступати проведення переговорів та консультацій, заходи взаємного інформування та попередження, домовленості, правила поведінки, заходи прозорості та укріплення довіри тощо.

Встановлення заходів прозорості та зміцнення довіри²² (далі – заходи довіри) має важливе значення для покращення взаємовідносин держав на двосторонньому та багатосторонньому рівнях. Одним із різновидів заходів довіри є гарантійні заходи безпеки. Прийнято розрізняти позитивні та негативні гарантії безпеки, в основу яких закладено здійснення визначених дій (активний елемент) або утримання від інших (пасивний елемент). Так, суть перших полягає у зобов'язанні держав прийти на допомогу іншій державі, якій загрожує небезпека. Натомість негативні гарантії визначаються як зобов'язання держав утриматися від здійснення певної діяльності, яка може становити потенційну небезпеку.

До заходів зі зміцнення довіри відносять, зокрема, інформаційні заходи, в тому числі оприлюднення інформації про політику та наміри уряду; ведення переговорів та консультацій як прагнення сприянню діалогу між народами для зниження напруги та ризику конфліктів шляхом вжиття превентивних заходів; вимоги про повідомлення, спрямовані на завчасне попередження про плани держав щодо здійснення окремих видів діяльності; обмеження механізмів перешкоджання або заборони певних видів діяльності, і, нарешті, заходи доступу держав для проведення моніторингу поведінки один одного, а також перевірки дотримання певних міжнародних вимог та зобов'язань.

При розгляді сукупності чинних заходів довіри слід відзначити фундаментальну роль положень Договору про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, враховуючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. (Договір про космос) і, зокрема, закріплений статтею 9 механізм проведення консультацій, який на практиці ніколи не було реалізовано²³. З огляду на нереалізованість механізмів, передбачених у документах зобов'язальної правової природи, світове космічне співтовариство прагне віднайти той інструмент, правозастосування якого буде ефективним. Так, можна констатувати, що спостерігається тенденція до посилення відповідності діяльності до вимог, які висуваються у зв'язку з реалізацією космічних операцій, за рахунок незобов'язальних заходів. До них, станом на сьогодні, належать проект Кодексу поведінки у космічному просторі²⁴ та Керівні директиви ООН з кращих практик щодо забезпечення довгострокової сталості і передбачуваності космічної діяльності²⁵.

Слід відзначити, що заходи довіри все більше виділяють як важливий інструмент політики у збереженні глобальної космічної безпеки. З огляду на це особливого значення набувають механізми попереджувальної космічної дипломатії, спрямовані серед іншого, на забезпечення нових учасників космічної діяльності конкретними стимулами сприяння збереженню доступу та використанню космічного простору.

Роль превентивної дипломатії в питанні забезпечення космічної безпеки розкривається через ряд заходів, що формують суть поняття. Превентивна дипломатія розуміється як дія, спрямована на попередження виникнення непорозумінь між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів в конфлікти і обме-

ження масштабів конфліктів після їх виникнення. Саме в межах застосування превентивної дипломатії передбачається більш широке використання заходів з укріплення довіри, створення місії зі збору фактів та систем раннього попередження загроз безпеці тощо.

Вважаємо, що держави, які усвідомлюють необхідність дотримання міжнародних зобов'язань та принципів міжнародного права, відіграватимуть провідну роль у веденні переконливої космічної дипломатії та врегулюванні конфліктів. З цією метою доцільним є використання довгострокових рамок, спрямованих на прозорість, координацію та контроль (забезпечення відповідальності).

Наступним аспектом є визнання на теоретичному рівні ролі превентивних заходів у питанні підтримки режиму безпеки. Застереження щодо попередження загрози безпеці доцільно розглядати як керівний припис, якого слід дотримуватися при здійсненні будь-якого виду антропогенної діяльності. У Статуті ООН закріплено, що Генеральна Асамблея ООН уповноважена розглядати загальні принципи співробітництва у справі підтримки міжнародного миру та безпеки, надавати Членам ООН та Раді Безпеки рекомендації стосовно цих принципів, обговорювати будь-які питання, які стосуються даної проблематики, а також звертати увагу Ради Безпеки на ситуації, які могли б становити загрозу міжнародного миру та безпеці (ст.11)²⁶.

Фундаментом філософії космічного права виступають приписи міжнародного права. Норми космічного права становлять невід'ємну (інтегральну) складову міжнародного права та повинні застосовуватися з врахуванням його базових положень. Доктрина займає активну позицію: характеризується не лише осмисленням прийнятих раніше документів у співставленні з новими викликами і вимогами космічної діяльності, а й забезпечує уточнення та розширення понятійного апарату галузі, конкретизацію ряду положень. Проблема ж безпеки в космічному просторі, використання його лише в мирних цілях, що відповідає уявленням про космос як про загальнолюдське надбання, визнається доктриною як найбільш актуальне завдання в контексті космічного права²⁷.

Принципи космічної діяльності, що закладають підвалини для формування режиму безпеки космічного простору, пов'язані головним чином з особливостями місця провадження космічних операцій. Вперше принципи космічної діяльності знайшли своє відображення та закріплення у Декларації правових принципів діяльності держав із дослідження та використання космічного простору, 1963²⁸. Згодом більшість з них знайшли подальший розвиток та конкретизацію у базових договорах з питань космічної діяльності. В систематизованому вигляді ці принципи зводяться до таких: принцип свободи дослідження та використання космічного простору; здійснення космічної діяльності в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного та наукового розвитку; космічний простір є надбанням всього людства; непривласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання чи окупації, ні будь-якими іншими засобами; здійснення діяльності щодо дослідження і використання космічного простору згідно з міжнародним правом, включаючи Статут ООН; принцип міжнародної відповідальності держав за всю діяльність в космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими органами, чи неурядовими юридичними особами; принцип міжнародного співробітництва, взаємодопомоги, взаємності, консультацій, врахування інтересів всіх інших держав при дослідженні

та використанні космічного простору; принцип захисту космічного довкілля від забруднення.

Зважаючи на те, що з моменту прийняття вищезазначених принципів минуло декілька десятиліть, а пакет нових галузевих документів не поповнювався, можна припустити, що зростає роль звичаю. Остання обставина певним чином також спровокувала посилене звернення до морально-політичних норм, зокрема в частині регулювання нових видів космічних відносин²⁹. Постає питання про можливість використання при розбудові інституту космічної безпеки інших, крім юридичних, норм, а саме етичних і соціальних. Вірогідно, що з часом вони стануть каркасом для подальшого прогресивного розвитку космічного права, особливо тих питань, що пов'язані з забезпеченням використання космічного простору. Як зазначає М.О. Баймуратов, «норми м'якого права, взаємодіючи з нормами міжнародного права, виконують те, що з тих чи інших причин не можуть зробити останні. Вони відіграють роль провісника твердого права, забезпечуючи попереднє, доправове регулювання, обкатуючи на практиці нові правила поведінки суб'єктів міжнародного права, яким ще належить зайняти своє місце в масиві міжнародно-правових норм»³⁰. Нині провідним рушієм для формування м'якого права виступають міжнародні космічні організації та регіональні/національні космічні агентства. Саме вони є розробниками більшості модельних документів з питань мінімізації екологічного забруднення при здійсненні космічної діяльності, ряд з них мають свої внутрішні кодифіковані правила етики, що є вкрай важливими для закладення режиму безпеки. Небезпідставно юристи визнають значну роль міжнародних норм м'якого права, зокрема в діяльності міжнародних органів та організацій, які з їх допомогою здійснюють правове регулювання, що виходить за рамки їх компетенції, тим самим розширюючи межі правового регулювання міжнародного співробітництва та впливаючи на прогресивний розвиток міжнародного права³¹.

Разом з вертикальною ієрархією міжнародно-правових норм, що формують інститут міжнародної космічної безпеки, доцільно визнати необхідність горизонтальної систематизації відповідних принципів (морально-етичних, екологічних, адміністративно-регулятивні блоки тощо), причому у зв'язку з можливістю віднесення певних приписів одразу до декількох категорій під час розподілу ключову роль має відігравати їх первинне (основне) призначення.

У Договорі про космос міститься застереження, згідно з яким держави-учасниці повинні здійснювати космічну діяльність «відповідно до міжнародного права, враховуючи Статут ООН, в інтересах підтримки міжнародного миру та безпеки, а також розвитку міжнародного співробітництва та взаєморозуміння» (ст. III)³². Передбачається, що дослідження та використання космічного простору мають провадитися таким чином, щоб уникати шкідливого забруднення космічного простору. Важливим є припис, яким встановлюється зобов'язання проведення державами міжнародних консультацій у випадку, якщо є підстави вважати, що запланована космічна діяльність або експеримент містять потенційний ризик створення шкідливих перешкод діяльності інших держав у космічному просторі (ст. IX Договору). Виконання цієї вимоги повинне передувати ризиковій діяльності або експерименту. Крім того, аналогічне положення закріплене і щодо діяльності або експерименту, відносно яких існує імовірність створення перешкод діяльності у справі мирного дослідження і використання космічного простору. Закріплена також можливість спостереження за польотами космічних об'єктів інших держав.

Прохання про отримання відповідної можливості повинне розглядатися державами, що запускають космічний об'єкт, на рівних підставах, причому характер та умови надання вищезгаданої можливості визначаються за погодженням між зацікавленими сторонами (ст. X Договору). Не можна недооцінювати і припис, що вимагає від держав, які провадять космічну діяльність, в максимально можливій і практично здійсненній формі інформувати Генерального секретаря ООН, громадськість і міжнародну космічну спільноту про її характер, хід, місця та результати. Закріплено, що, серед іншого, Генеральний секретар ООН повинен бути готовий до негайного і ефективного розповсюдження зазначеної інформації.

Згідно з преамбулою до Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (Конвенція про реєстрацію), яка віднесена до п'яти основних міжнародних договорів з питань космічної діяльності, обов'язкова система реєстрації об'єктів, що запускаються в космічний простір, має сприяти їх ідентифікації та застосуванню міжнародного космічного права³³. Зважаючи на припис ст. VIII Договору про космос в частині обов'язкової прив'язки функції збереження юрисдикції та контролю над об'єктом, що запускається, до інституту реєстрації, важливим є врахування положень ст. II Конвенції про реєстрацію. Так, цією статтею зазначається, що запускаюча держава повинна реєструвати космічний об'єкт, що запускається на орбіту навколо Землі або далі в космічний простір, у реєстрі, який нею ведеться. Ряд даних стосовно запланованого запуску держави зобов'язані передавати Генеральному секретареві ООН. До них, зокрема, віднесена інформація про: назву держави-запуску, позначення космічного об'єкта або його реєстраційний номер, дату і територію або місце запуску, основні параметри орбіти, а також загальне призначення космічного об'єкта. У разі зміни зазначених у ст. IV Конвенції про реєстрацію даних, держава реєстрації повинна надати додаткові актуалізовані дані. Особливо цей припис стосується випадків, коли космічні об'єкти, будучи виведеними на орбіту навколо Землі, більше не знаходяться на цій орбіті. Конвенцією також передбачена ситуація, коли певна держава не має можливості опізнати космічний об'єкт, яким було завдано шкоди або який має небезпечний або шкідливий характер. У такому випадку держава безпосередньо або від свого імені, але через Генерального секретаря ООН надсилає прохання щодо допомоги в ідентифікації об'єкта державам, що оперують засобами спостереження за космічними об'єктами та їх супроводу. На додаток до прохання надсилається інформація про час, характер та обставини подій, які слугували основою для відповідного запиту. Зазвичай правовою підставою надання такої допомоги виступає угода між заінтересованими державами – учасниками Конвенції.

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що становлення інституту міжнародної космічної безпеки є поступальним процесом, яке на сьогодні ще не набуло загального визнання міжнародно-правової спільноти, у найближчому майбутньому перейде на новий рівень. Визначальну роль в становленні відповідного інституту має відіграти прогресивний розвиток міжнародного космічного права, нарощення потенціалу норм («м'якого права») і наступної кодифікації найкращих практик космічних держав, міжнародних організацій, національних космічних агентств, приватного сектору та інших суб'єктів, що залучені до провадження космічної діяльності. Вважаємо, що саме правовий інститут міжнародної космічної безпеки виступатиме основою формування правового режиму безпеки використання та дослідження космічного простору в мирних цілях.

1. *Договори* та угоди ООН з питань космічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/treaties.html> 2. *Віденська конвенція про право міжнародних договорів* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_118 3. *Міжнародне право*. Обща частина // И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 296. 4. Там же. – С. 297. 5. *Статут Організації Об'єднаних Націй* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=995_010 6. *Декларація* про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569 7. *Міжнародне право*. Обща частина // И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – С. 320. 8. Там само. – С. 320. 9. *Міжнародне право* // Отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. – М.: Международные отношения, Юрайт – Издат, 2007. – С. 87. 10. *Каламкарян Р.А.* Международно-правовое значение односторонних юридических актов государств. – М.: Из-во Наука, 1984. – С. 3. 11. *Декларація* принципів, якими керуватимуться держави-учасниці у взаємних відносинах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055 12. *Декларація* тисячоліття ООН від 08.09.2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_621 13. *Міжнародне право*. Обща частина // И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – С. 299. 14. *Резолюція* ГА ООН від 04.12.1986 «Про створення всеосяжної системи міжнародного миру та безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/41/docs/41res.shtml> 15. *Резолюція* ГА ООН від 07.12.1987 «Про створення всеосяжної системи міжнародного миру та безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/42/docs/42res.shtml> 16. *Резолюція* ГА ООН від 07.12.1988 «Про всеосяжний підхід до укріплення міжнародного миру та безпеки відповідно до Статуту ООН» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/43/docs/43res.shtml> 17. *Міжнародне право*. Обща частина // И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – С. 322. 18. *Декларація* про зміцнення міжнародної безпеки від 16.12.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_a32 19. *Декларація* про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці, та про роль ООН в цій сфері від 05.12.1988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/place_threatening_disputes.shtml 20. *Резолюція* Генеральної Асамблеї 44 / 21 від 15.11.1989 про зміцнення міжнародного миру, безпеки та міжнародного співробітництва у всіх його аспектах згідно зі Статутом ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/44/docs/44res.shtml>, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/552/62/IMG/NR055262.pdf?OpenElement> 21. *Міжнародне публичне право* / Л.П. Ануфриєва, Д.К. Бекашев, К.А. Бекашев, В.В. Устинов; Отв. ред. К.А. Бекашев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – С. 390-391. 22. *Заходи* прозорості та укріплення довіри. – Офіційний сайт Управління ООН з космічних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html> 23. *Договір* про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, враховуючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_480 24. *Кодекс* поведінки у космічному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/foreign-policy/non-proliferation,-disarmament-and-export-control-/outer-space-activities.aspx?lang=en> 25. *Керівні директиви* ООН з кращих практик щодо забезпечення довгострокової сталості і передбачуваності космічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/index.html>

26. *Статут* Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010 **27.** *Международное публичное право* / Л.П. Ануфриева, Д.К. Бекашев, К.А. Бекашев, В.В. Устинов; Отв. ред. К.А. Бекашев. – С. 589. **28.** *Декларація* правових принципів діяльності держав із дослідження та використання космічного простору, 1963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_a31 **29.** *Международное публичное право* // Л.П. Ануфриева, Д.К. Бекашев, К.А. Бекашев, В.В. Устинов; отв. ред. К.А. Бекашев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – С. 584. **30.** *Баймуратов М.А.* Международное публичное право. – К.: Истина, 2004. – С. 34-35. **31.** Там само. – С. 35. **32.** *Договір* про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, враховуючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_480 **33.** *Конвенція* про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, 1975. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_253.